

Компоненти професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів

Проблема професійної мобільності актуалізувалася у вітчизняній психології та педагогіці на початку ХХ століття. Насамперед, це пов'язано з процесами модернізації соціально-економічної сфери, що обумовлюють нестабільність та значні трансформації на ринку праці, євроінтеграції, зміни освітніх парадигм у вищій школі у контексті «болонізації». Сьогодні психологи, соціологи, політологи характеризують українське суспільство як мінливе середовище «конфліктуючих реальностей». В такому суспільстві особистість досить часто перебуває в ситуації вибору, побудови своєї життєвої траєкторії, яка в інформаційному суспільстві є досить динамічною і може змінюватися в залежності від обставин та трансформаційних процесів як у соціумі, так у самій особистості. Ситуація вибору на життєвому шляху людини є тим вузловим моментом, коли проявляється мобільність. А оскільки життєвий шлях людини взаємопов'язаний з її професійною траєкторією, то в такі переломні моменти проявляється і професійна мобільність особистості.

Аналіз наукової літератури та дисертаційних досліджень засвідчує, що проблема соціальної мобільності розглядається наразі в різних аспектах, одним із яких є формування професійної мобільності майбутніх фахівців різних галузей діяльності: економічної, педагогічної, управлінської тощо (О. Дементьєва, Є.Іванченко, Н.Кожемякіна, Р.Пріма). Це є цілком закономірним явищем, оскільки пріоритетними завданнями університетської освіти є не лише підготовка фахівців у парадигмальному векторі компетентнісного піходу, а й формування у них готовності до професійної діяльності в умовах конкуренції та нестабільності на ринку праці.

Актуальність формування професійної мобільності студентства обумовлено також тим, що в сучасному світі освіта та знання стають транскордонним та транснаціональним явищем. Навчання, стажування та дослідницька робота за кордоном збагачує індивідуальний досвід молодої людини, надає їй можливість дізнатися більше про інші моделі створення та поширення знань, дозволяє їй розширити мережу своїх контактів та спілкування, дає їй змогу вивчити інші іноземні мови. З одного боку, все це робить студента як майбутнього фахівця, конкурентоздатнішим на ринку праці. З другого боку, мобільність дозволяє самій освіті бути більш живою та відкритою до нових тенденцій, не ставати жертвою догматизму та зміцнювати міжкультурну і міждисциплінарну комунікацію.

У контексті означеної проблематики у фокусі нашої дослідницької уваги перебуває проблема професійної мобільності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Актуальність цього обумовлюється низкою чинників:

- широкий спектр соціальних інституцій, у яких може здійснювати професійну діяльність соціальний педагог;
- робота з особами різних вікових та соціальних груп;
- вирішення нестандартних професійних завдань, що обумовлено необхідністю врахування потреб і проблем клієнта;
- міжвідомча взаємодія у процесі соціально-педагогічної діяльності.

Тому визначення компонентів професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів є метою нашої статті.

У науковій літературі вже напрацьована низка підходів до визначення професійної мобільності у психології, соціології, педагогіці. Результати такого аналізу ми систематизували у таблиці.

Таблиця 1

Визначення поняття «професійна мобільність» у різних науках

Підхід	Визначення
Соціологічний	Зміна позиції індивіда в професійно-кваліфікаційній структурі суспільства; положення, яке здатні зайняти

	<p>індивіди в суспільстві; зміна індивідом чи групою індивідів однієї професії на іншу. Ці зміни позицій можуть бути зумовлені відсутністю робочих місць, низькою заробітною платою, тобто зовнішніми обставинами.</p>
<p>Психологічний</p>	<p>Результат самовдосконалення особистості, що базується на стабільних цінностях та потребі у самоорганізації, самовизначенні і саморозвиткові, здатності швидко реагувати на зміни в соціумі завдяки грамотності, освіченості та професійній компетентності (Л. Рибнікова)</p> <p>Психологічна готовність робітника, фахівця до розв'язку широкого кола виробничих завдань, здатність оперативного, швидко перебудовуватись в залежності від ситуації, гнучкість поведінки, що проявляється в його здатності вчасно змінювати стратегію або засіб дій у відповідності з умовами праці, що змінюються (Л. Шевченко)</p> <p>Здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опанувати нову технологією, виконувати нові виробничі завдання, здобувати відсутні знання й уміння, що забезпечують ефективність нової професійної діяльності (Ю. Дворецька)</p>
<p>Педагогічний</p>	<p>Інтегративна якість особистості, що дозволяє їй бути соціально активною, конкурентоздатною, професійно компетентною, здатною до саморозвитку і модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності (О. Дементьєва)</p> <p>Якість особистості, яка є необхідною для її успішності в сучасному суспільстві, проявляється в діяльності і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті та професії через сформованість ключових компетенцій та ключових кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й своє професійне поле та життєве середовище (Л. Сушенцева)</p>

Спираючись на науковий метод синтезу вищезначених психолого-педагогічних підходів ми розглядаємо *професійну мобільність соціального педагога як здатність швидко адаптуватися у різних сферах соціально-педагогічної діяльності, що базується на прагненні до самореалізації, самовдосконалення та сформованих ключових компетентностях.*

При цьому ми вважаємо, що адаптація особистості – це атрибутивна властивість суб'єктів соціальної життєдіяльності, що реалізується шляхом інтерпретації внутрішніх та зовнішніх інформаційних моделей соціального буття з погляду їхньої відповідності адаптивним установкам, які не суперечать розумінню оточуючої дійсності та були: цілеспрямовано сформовані зовні; стихійно засвоєні в процесі соціалізації; відкриті самостійно. Будь-яка адаптація особистості – це складова соціалізуючого процесу (в нашому випадку соціально-контрольованої, оскільки мова йде про опанування професією у процесі навчання в університеті), яку необхідно розглядати в діалектичній єдності двох діяльностей: зовнішньої – матеріально-духовної, яка спрямована переважно на зміну умов зовнішнього середовища, та внутрішньої – суб'єктивно-психічної, спрямованої перш за все, на перетворення внутрішнього світу суб'єкта. Тому важливим компонентом адаптації як базису професійної мобільності є узгодженість оцінок, особистих можливостей і прагнень індивіда з цілями, цінностями традиціями, стратегіями у певній соціальній інституції, в якій працюватиме майбутній соціальний педагог.

Тому важливу роль у адаптації особистості відіграє система її потреб. Ми поділяємо думку П.Кузнєцова про те, що соціальна адаптація – це цілісний, неперервний, динамічний, відносно стійкий соціальний процес встановлення відповідності між сукупним рівнем актуальних на даний момент потреб особистості і наявним (перспективним) рівнем задоволення цих потреб. Тобто, адаптацію визначають активні на певний момент часу потреби, в той же час задоволення потреб особистості має означати „відповідність соціуму” як результат адаптованості. Процес відповідності

забезпечується такими способами як засвоєння, включення, пристосування, взаємодія тощо. Тому адаптацію в контексті професійної мобільності соціального педагога можна визначати і як процес та результат встановлення взаємної відповідності між мотивами та потребами особистості й вимогами певної соціальної інституції до фахівця, що насамперед визначені у його посадовій інструкції. Адаптація – це ще й вдале використання наявних умов для здійснення певних професійних цілей та прагнень особистості.

Ми поділяємо думку Л. Горюнової, що професійну мобільність «варто визначати на рівні особистісних якостей (адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосовність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації й установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість); на рівні характеристик діяльності (рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність); на рівні процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища» [1, с. 21]. Тобто, в суб'єктивному аспекті мобільність залежить від таких індивідуальних характеристик людини, як потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні якості та інші мотиваційні чинники. Очевидно, що тут працює класична психологічна схема, що визначається такими основними елементами: потреби - інтереси - мотиви.

Означені дослідницею окремі складові корелюють з комунікативною, особистісно-розвивальними, соціально-психологічними, прогностичними, інформатичними, інструментальними компетентностями соціального педагога.

Ми погоджуємося і з твердженням Л. Сушенцевої [8] про те, що основою професійної мобільності особистості є динамізм її мотиваційних, інтелектуальних і вольових процесів, завдяки чому створюється індивідуальне поле готовності до професійної мобільності. Базуючись на

вищезначеному та працях науковців [1; 2; 3; 6; 7; 8] ми виокремлюємо такі компоненти професійної мобільності соціального педагога (табл. 2).

Таблиця 2

Компоненти професійної мобільності соціального педагога

Компоненти	Показники
Особистісний	гнучкість розуму комунікабельність емоційна стабільність неупередженість позитивне мислення вольовий потенціал пластичність наполегливість висока працездатність креативність
Інструментальний	соціальна активність професійна ініціативність готовність до ризику прагнення до саморозвитку
Діяльнісний	визначати цілі діяльності та стратегії їх реалізації контактувати з представниками різних вікових та соціальних груп приймати рішення в нестандартних ситуаціях самостійно вирішувати професійні проблеми адекватно оцінювати свої професійні здобутки

Показники цих компонентів засвідчують, що у процесі фахової підготовки соціальних педагогів низка окремих особистісних та інструментальних показників в окремих студентів проходить стадію подальшого розвитку, а в інших може перебувати на стадії формування. Показники ж діяльнісного компоненту мають цілеспрямовано формуватися у студентів, починаючи з першого року навчання. При цьому ми повністю поділяємо методологічну позицію вітчизняного вченого Р. Пріми, що процес

формування мобільного фахівця передбачає організацію певного «поля можливостей», освітньо-виховного середовища, життєдіяльності, що орієнтують майбутнього спеціаліста на різноплановість вибору самопрояву, статусного росту, професійного розвитку, швидкої орієнтації (адаптованості), прагнення активно змінити несприятливі ситуації [7]. Тому наступними проблемами наукових розвідок в означеній нами проблематиці мають стати змістове та технологічне забезпечення процесу формування професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів.

Література

1. Горюнова Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: дис ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Горюнова Лилия Васильевна. – Ростов-на-Дону. – 2006. – 337 с.
2. Дворецкая Ю. Ю. Психология профессиональной мобильности личности: дис. ... кандидата псих. наук: 19.00.01 / Дворецкая Юлия Юрьевна. – Краснодар, 2007. – 143 с.
3. Дементьева О. М. Формирование социально-профессиональной мобильности студентов в учреждениях среднего профессионального образования : автореф. ... дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / О.М. Дементьева. – М., 2009. – 22 с.
4. Іванченко Є.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис... канд. пед. наук : спец.13.00.04 / Є .А. Іванченко. – О., 2005. – 20 с.
5. Кожемякіна Н. І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кожемякіна Наталія Іванівна. – Одеса, 2006. – 329 с.

6. Никитина Е. А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Никитина Елена Александровна. – Иркутск, 2007. – 199 с.
7. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : монографія / Р. М. Пріма ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Д. : ІМА-прес, 2009. – 368 с.
8. Сушенцева Л. Проблема професійної мобільності у контексті міждисциплінарного підходу // Теорія і методика професійної освіти. – № 1. – 2011. – С. 3-11.

Стаття присвячена теоретичному осмисленню наукових підходів до поняття «професійна мобільність». Виокремлені чинники, що обумовлюють актуальність професійної мобільності соціальних педагогів. Представлені компоненти та показники цієї мобільності.

Ключові слова: професійна мобільність, адаптація, компетентності, компоненти, показники.

Статья посвящена теоретическому осмыслению научных подходов к понятию «профессиональная мобильность». Определены причины актуализации проблемы профессиональной мобильности социальных педагогов. Представлены компоненты и показатели такой мобильности.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, адаптация, компетентности, компоненты, показатели.

The article is devoted to the theoretical understanding of scientific approaches to the concept of "occupational mobility". Identified causes of occupational mobility problems updating social workers. We present the components and performance of such mobility.

Keywords: business professional mobility, adaptation, competence, components, performance.